

ПСИХОЛОГІЧНІ ЗМІСТОВІ ПАРАМЕТРИ СОЦІАЛЬНИХ ОЧІКУВАНЬ ОСОБИСТОСТІ: ГЕНДЕРНИЙ ВИМІР

Л.О. Вовнюк

Херсонський державний університет, arebirdtattooart@gmail.com

Науковий керівник: доктор психологічних наук, професор І.С. Попович

Постановка проблеми. У найширшому розумінні гендер тлумачимо як систему цінностей, яка змодельована суспільством. Безумовно, така система цінностей постійно є підтримуваною соціальними інститутами. Вона представляє собою норми і характеристики чоловічої та жіночої поведінки, певний стидь життя та спосіб мислення. Жінки та чоловіки набувають ролі та взаємини в процесі соціалізації. Це, у свою чергу, визначається соціальним, політичним, економічним і культурним контекстами буття і фіксується в уявленні соціуму. Нагальними є запитання взаємозв'язку між соціальними очікуваннями особистості та її гендерною ідентичністю і, як наслідок, соціальною роллю. Важливо окреслити психологічні змістові параметри соціальних очікувань у гендерному вимірі, встановити між ними кореляційні зв'язки.

Соціальна значущість та актуальність запропонованої проблеми, її недостатня розробленість у соціально-психологічній теорії та практиці зумовили вибір теми нашого дослідження: «Психологічні змістові параметри соціальних очікувань особистості: гендерний вимір».

Мета статті полягає у теоретичному окресленні психологічних змістових параметрів соціальних очікувань особистості у гендерному вимірі.

Виклад основного матеріалу. По-перше, ми повинні виокремити поняття гендерної ідентичності та гендерної соціальної ролі. А саме, гендерну ідентичність тлумачимо як усвідомлення особистістю себе як представника чи представниці статі, гендеру, відчуття свого жіночого, чоловічого або андрогенного тіла, усвідомлення своєї приналежності до чоловічої, жіночої або якоїсь іншої статі у соціальному контексті. Гендерна ідентичність не є

автоматичною надбудовою над біологічною статтю, вона поетапно формується в особистості у ході виховання та соціалізації. У свою чергу статеву ідентичність тлумачимо як усвідомлення індивідом себе як представника тієї чи іншої статі, тобто визначення набору біологічних характеристик, що визначають стать.

У структурі гендерної ідентичності виокремлюємо три складові:

- *пізнавальну* – усвідомлення приналежності до певної статі й характеризування себе за допомогою категорій мужності-жіночності. Це Я-образ чоловіка або жінки, усвідомлення міри типовості / нетиповості своїх якостей як представника / -ці гендерної групи;
- *оціночну* – припускає оцінку рис особистості та особливостей рольової поведінки шляхом співвіднесення їх з еталонними моделями маскулінності / фемінності;
- *поведінкову* – саморепрезентація себе як представника / -ці гендерної групи, а також подолання криз ідентичності шляхом вибору поведінки відповідно до особистісно значущих цілей та цінностей [1, с. 64].

Зазначимо, що в науковій літературі, соціальні очікування особистості розглянуто як потужний соціально-психологічний механізм, що здійснює визначальний вплив на розвиток та становлення суб'єкта [5]. Перейдемо до розгляду психологічних змістових параметрів досліджуваного феномену. До ознак соціальних очікувань віднесено: активність особистості, прояв поведінки особистості, спрямованість особистості на власну персону, групова належність особистості, змістова складова особистості, досвід особистості, об'єктивність особистості, відкритість особистості, уявлення особистості про своє «Я», інтерактивна спрямованість особистості та ін. Також необхідно виокремити чинники соціальних очікувань особистості: психологічні, соціально-психологічні та соціальні. Психологічні чинники розкривають внутрішню природу соціальних очікувань особистості, акцентують увагу на психологічних детермінантах предмету дослідження. Соціально-психологічні чинники характеризується семантичними концептами, що окреслюють перехід

зовнішніх процесів у внутрішні й навпаки. Соціальні чинники – семантичними концептами, що розкривають зовнішній та соціальний зміст явища [4].

Важливо, окреслюючи гендерний вимір, зазначити, що соціальні очікування – це складне соціально-психологічне утворення, зміст якого залежить від рівня розвитку людини, її індивідуально-психологічних особливостей, від складових її самосвідомості: самооцінки, домагань, рефлексивності, а також таких складних інтегрованих форм самосвідомості, як образ «Я» та Я-концепція [3]. Необхідно чітко розмежовувати окреслені змістові особливості у представників гендерних типів.

Формування та реалізація соціальних очікувань базується як на індивідуальному, так і на соціальному досвіді особистості. Вони поширюються, підкріплюються завдяки комунікації та взаємодії. Соціальні очікування відображають соціальну реальність будь-якої кількості учасників взаємодії не тільки в діадних взаєминах, взаєминах подружжя, вчитель-учень, батьки-дитина, а й у взаєминах малої групи, середньої чи великої спільноти [5]. Наш інтерес прикутий до діадної взаємодії хлопчики-дівчатка. Також соціальні очікування особистості здатні окреслювати соціальну реальність в широкій соціальній системі, у соціумі. Таким чином, соціальні очікування, хоч і є суб'єктивними орієнтаціями окремих учасників взаємодії, вони сформувалися в результаті комунікативно-рольової взаємодії і є не тільки особистісним утворенням чи груповим, але й феноменом та продуктом цілої соціальної системи, тому й мають назву «соціальні очікування особистості».

Соціальні очікування трансформуються у соціальні норми, які зв'язують в один вузол розмаїття інтересів, цілей, мотивів учасників взаємодії. Формування соціальних очікувань базується на колективному досвіді: вони поширюються і підкріплюються завдяки комунікації та взаємодії. В окремих випадках можуть отримати поширення неадекватні реальності очікування. Саме тому гендерна ідентичність, а саме усвідомлення індивідом себе, має велике значення як для психологічних так і соціальних чинників очікувань, сподівань, надії у багатьох ситуаціях життєдіяльності. Очікування людини є своєрідним фундаментом

сприйняття дійсності і поведінки у соціумі. Гендерна призма має регуляторний аспект від соціуму до індивіда, визначає норми поведінки, репрезентації, уявлення про психологічну надбудову.

Проблемою сьогодення є гендерно-рольовий конфлікт особистості. Технологічний прогрес призводить до значущих трансформацій у пропонованих вимогах до потенційних працівників, значущість біологічної різниці між людьми падає, наперед виходять інтелектуальні навички, інноваційність мислення, вміння народжувати нові ідеї [1]. Всесвіт, зокрема, економічно розвинені його частини, переживають кризу еталонних моделей маскулінності-фемінності. Спостерігаємо значно більшу гендерну рівність в трудовій діяльності, аніж у попередніх сторіччях, що звісно вносить свої корегування до соціальних очікувань учасників процесу. Гендерно-рольовий конфлікт починається з невідповідності прищеплених норм і соціальних очікувань з реальними вимогами висунутими в подальшій трудовій діяльності і, почасти, в міжособистісних взаєминах.

Висновок. Виокремлення в дослідженні психологічних змістових параметрів соціальних очікувань, індивідуального аспекту, дає можливість розглядати досліджуваного як суб'єкта поведінки і діяльності. Такий суб'єкт здатен розвивати свій внутрішній світ, змінювати свою свідомість, своє ставлення до себе і оточуючих. Принцип індивідуального підходу є важливим в гендерному вимірі, оскільки гендерна ідентичність починається з людини, її феноменології, але спрямовується у всесвіт через підкріплення у взаємодії з іншими. Систематизація гендерних досліджень повинна дати опору для створення тих еталонів «маскулінності» і «фемінності», що відповідають дійсності, для розуміння ригідності звичної бінарної системи гендеру та її впливу на інтерсекс і гендерно-неконформних людей. Завдяки глобалізації соціум трансформується швидше, до світових екранів мають доступ майже всі верстви населення. Реальне розмаїття людської природи стало видимим, тому зміни в напрямі інклюзивності неминучі. Нормалізація відмінностей

потенційно дає змогу позбутися дискримінації за багатьма ознаками, включаючи статеву.

Література:

1. Ильин Е. П. *Пол и гендер*. СПб: Питер, 2010. 688 с.
2. Лопухова О. Г. Внутриличностный гендерный ролевой конфликт: системный подход к проблеме. *Современные исследования социальных проблем*. М. : 2010. 4 (4) С. 118-122.
3. Попович І. С. Мотиваційний компонент соціально-психологічних очікувань. *Проблеми загальної та педагогічної психології: зб. наук. праць Інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України*. К., 2011, т. XIII, ч. 4. С. 290-297.
4. Попович І. С. Самооцінка як критерій соціально-психологічних очікувань. *Проблеми загальної та педагогічної психології: зб. наук. праць Інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України*. К. : «ГНОЗІС», 2010. Т. 12, ч. 3. С. 326–333.
5. Popovych I. S. Social expectations in primary school age. *Proceedings of the 2nd International Academic Congress «Fundamental Studies in America, Europe, Asia and Africa», 27 Sept. 2014, USA, New-York*. Vol. II, «Columbia Press». New-York, 2014. P. 176-180.